

Modernități fracturate: 1944-1989. 1990-2009. Elitele, România și „Europa” (partea a II a)¹

*Radu Baltasiu (coord),
Ilie Bădescu,
Ovidiana Bulumac,
Lucian Dumitrescu,
Adela Șerban*

Tipologii și atitudini ale Elitelor după 1944

Dizidență și Rezistență – clarificări conceptual-istorice

Sursa elitelor în România contemporană se află în dinamica sistemului comunist (instaurare, consolidare ca regim de ocupație, declin și prăbușire) chiar și la 20 de ani de la căderea regimului comunist, în decembrie 1989. În acest sens, constituirea și propagarea elitelor a căpătat un caracter dualist: elitele de ocupație au avut ca și contrapondere tipuri de elite ale rezistenței anticomuniste.

Comunismul s-a instaurat ca sistem și ca regim politic în România pe calea ocupației militare și politice a țării, neavând nici o legătură cu tradițiile culturale și politice ale acestui spațiu. Profilul elitelor de ocupație este dat de două tipologii: consilierii militari și consilierii politici (comisarii politici). Pe cale de consecință, direcția integrării în spiritualitatea europeană a fost asumată în spațiul românesc de elitele rezistenței. Problema modernității românești este că vizibilitate externă au avut în special elitele care au promovat *reformarea sistemului comunist și nu respingea acestuia* (vezi fenomenul dizidenței civice).

¹ Textul propus în cele ce urmează reprezintă prima parte a raportului pe care Centrul European de Studii în Probleme Etnice l-a realizat ca parte a proiectului „*Europeanization, Multiple Modernities and Collective Identities – Religion, Nation and Ethnicity in an enlarging Europe*”, derulat în colaborare cu Universitatea din Gottingen și Fundația Volkswagen. Raportul a fost prezentat la Varșovia, Polonia, în luna iulie 2009.

Rezistența prin cultură

Reacția la comunism a îmbrăcat în România forma rezistenței militare și culturale și, foarte târziu, forma dizidenței intelectuale (ideologice și politice). La rândul său, rezistența s-a dezvoltat pe două paliere: rezistența armată (mișcarea de partizani din Carpați și Dobrogea în 1945-1962) și rezistența culturală sau *prin cultură*, promovată de elitele creatoare ca răspuns la provocarea comunistă. În cadrul rezistenței culturale se distinge așa-numita „generație Labiș” – după numele poetului Nicolae Labiș care a murit într-un accident provocat, așa cum consideră cei doi biografi principali ai săi, Gheorghe Tomozei și Cezar Ivănescu. Aceasta a fost considerată o generație de mică renaștere și *reconquistă* culturală, compusă din creatorii romanului *obsedantului deceniu*, adică al romanului de demistificare a caracterului criminal, antiuman al comunismului, tipologie romanescă a deceniului șase, între care se distinge creatorul romanului „Moromeții” al lui Marin Preda, romanul *apocalipsei țărănești* ilustrat de scrierile lui Ion Lăncrănjan („Suferința urmașilor”, „Caloianul”, „Coridorul puterii” etc.), romanul *reacției țărănești la colectivizare* în genul trilogiei țărănești a scriitorului a lui Dinu Săraru („Niște Țărani”), romanul geopolitic al lui Paul Anghel („Zăpezile de acum un veac”), romanul revoltei intelectuale împotriva comunismului în genul romanului „Orgolii” a lui Augustin Buzura etc. Din aceeași generație face parte gruparea poezilor între care se disting poetul creștin Ioan Alexandru, poetul care a relansat în plină epocă comunistă tradiția ermetismului în stilul lui Paul Verlaine, Ion Barbu, poetul hugolian Adrian Păunescu, creatorul poeziei „necuvintelor”, poetul de formulă postmodernistă, Nichita Stănescu, poetul de evocare a arhetipurilor unei lumi sud-est europene, Marin Sorescu etc. O parte dintre exponenții acestei generații au umplut pușcăriile comuniste, între care se disting filosofi, sociologi și teologi creștini și deopotrivă figuri de martiri ai închisorilor comuniste încă, precum: Valeriu Gafencu, Ion Ianolide, sociologii Anton Golopenția și Mircea Vulcănescu, istoricul George Brătianu, teologul Nicolae Steinhardt etc. Operele acestora definesc profilul unei mișcări de rezistență culturală la comunism care este una dintre permanențele istorice ale perioadei postbelice românești.

Rezistența, așadar, este expresia acelor mișcări și atitudini spontan orientate împotriva fundamentelor sistemului, alcătuind un cadru de prezervare și de continuitate a tradițiilor spirituale europene în acest spațiu. În rezistența culturală la comunism se încadrează și exponenții generațiilor interbelice din rândul cărora s-au recrutat cei mai mulți deținuți politici, între care îi menționăm pe Nichifor Crainic, Vasile Băncilă, Pan Vizirescu, Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Edgar Papu, Brătienii etc.

Dizidența

Dizidența este un fenomen cu incidență periodică în cultura română, între cei dintâi distingându-se Panait Istrati, prin curajul de a se desprinde din rețeaua Kominternului și de a intra în conflict cu intelectualitatea de stânga din Franța, în frunte cu Henry Barbusse, în anii 20 ai secolului XX.

Dizidența a reapărut ca fenomen de reacție târzie în contextul mișcării inițiate de către Gorbaciov, cadru care explică „grupul celor 6” – autorii celebrei *Scrisori* către „Europa

Liberă” (1989), un grup eterogen compus deopotrivă din persoane cu autonomie morală și din persoane controlate mai mult sau mai puțin de KGB (vezi „De la regimul comunist la regimul Iliescu”, de VM Stoenescu și Virgil Măgureanu, editura All, 2008). Din grupul acestora au făcut parte Silviu Brucan, Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Pîrvulescu, Grigore Răceanu și Gheorghe Apostol.

Dizidenții au beneficiat, în general, de un tratament curios: Silviu Brucan a putut călători în Uniunea Sovietică și în Statele Unite, iar Tismăneanu Vladimir, coordonatorul „Raportului prezidențial asupra comunismului” a fost propagandist al Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist. Silviu Brucan, după mărturiile sale, l-a „divinizat pe Stalin” („Eu am fost pentru Stalin, nu pentru sovietizare. ... Si mai groaznic, dar asta e adevărul. În timpul războiului îl divinizam.” Interviu în Revista „22”, 06.05.2002).

Dizidenții nu au contestat niciodată doctrinar sistemul. Față de „grupul celor 6” se distinge grupul dizidenților politici alcătuit din Virgil Măgureanu, Ion Iliescu, generalul Ion Ioniță de care au încercat să se apropie personaje recrutate de serviciile sovietice precum Vasile Militaru și alții, ceea ce explică prezența cu totul episodică a generalului Militaru la conducerea armatei imediat după 1989. Tocmai absența legitimității sale explică reacția grupului de ofițeri ai armatei române (CADA) împotriva sa în prima parte a anului 1990.

Spre deosebire de rezistența la comunism, în toate expresiile ei, dizidența nu se opune sistemului. Dizidența propune o reinterpretare a principiilor sistemului. Rezistența se naște din respingerea sistemului, pe când dizidența se naște din speranța unei posibile reformări a sistemului. De aceea, este paradoxal să constatăm că rezistența culturală la comunismul din România a fost mult mai puțin susținută de către instituțiile media occidentale decât dizidența.

Între segmentele elitei postdecembriste un loc aparte revine tehnocrației care s-a aflat într-o tensiune permanentă cu nomenclatura partidului în toată perioada industrializării accelerate și pe tot parcursul funcționării complexului industrial al statului român din timpul comunismului. Tehnostructura și grupurile tehnocratice care au susținut-o au reprezentat principala bază de recrutare a Frontului Salvării Naționale (FSN), constituit imediat după decembrie 1989, astfel că întâlnim un alt paradox al perioadei de început a democrației românești: tehnocrații s-au regăsit cam în aceeași grupare politică cu foști nomenclaturiști, în condițiile în care, în perioada comunistă, cele două segmente s-au situat pe poziții diferite.

O altă trăsătură paradoxală a perioadei de după 1989 se referă la iacobinismul „partidelor istorice” (grupări politice cu denumiri interbelice la conducerea cărora s-au aflat imediat după 1989 foști deținuți politici, țărâniști și liberali), trăsătură care explică eșecul politic al acestor grupări pentru o perioadă destul de lungă după 1989 (pentru Partidul Național Țărănesc această penumbră s-a instaurat chiar din momentul părăsirii guvernării Convenției Democratice în 2000).

Dizidența politică

Dizidența politică a urmărit „reformarea” din interior a organizației de partid. Dizidența politică în interiorul partidului comunist, care se exteriorizează în ultimul an al regimului, este în principal un fenomen de resurgență a stratului kominternist, nemulțumit de

„marginalizarea” sa și de politica de guvernare a lui Ceaușescu, considerată de aceștia „eretice”, „dizidentă” de la nucleul ideologic dur al comunismului, la care s-au adăugat grupări dornice de afirmare politică pe fondul momentului istoric prielnic. Acțiunile acestor segmente constituie consecințe ale unei tensiuni interne pentru controlul partidului, din acest motiv unii istorici considerându-le în mod întemeiat *facționiste*, nu *dizidente*² (Tismăneanu, 2009).

După unii istorici, înlăturarea lui Ceaușescu a reunit trei tipuri de grupări provenind din interiorul aparatului comunist: una *militară* (generalii Ion Ioniță, Nicolae Militaru, comandorul Radu Nicolae ș.a.), una *perestroikistă* (Ion Iliescu, Virgil Măgureanu etc.) și una *cominternistă* (Silviu Brucan etc.) (Săndulescu, 1996: 18).

Dizidența civică

Dizidența civică a urmărit *umanizarea* regimului prin revendicări de natură socială, culturală etc., majoritatea dizidenților având poziții bune în ierarhia socială, fiind intelectuali care se bucurau de protecție din partea regimului. Fenomenul „dizidenței civice” apare de regulă în grupuri sociale care se bucurau de condiții de viață (materiale³, profesionale, drepturi civice⁴ etc.) cu mult peste media comunității românești.

O parte dintre biografiile dizidenților *cunoscuți* indică o carieră desfășurată sub protecția unor membri ai nomenclaturii (cazul de exemplu al Anei Blandiana – protejată de Gheorghe Rădulescu⁵), sau la adăpostul instituțiilor politice ale regimului comunist, cum este, de pildă, cazul lui Mircea Dinescu, absolvent de Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu”, școală superioară a partidului comunist creată pentru instruirea cadrelor, apoi secretar al organizației de tineret a partidului (UTC) din cadrul Uniunii Scriitorilor. (Ștefănescu, A., 2005b: 841). Biografiile altor dizidenți români indică efectuarea unor stagii bursiere în Occident (exemplu Dorin Tudoran – în Franța și R.F.G. în 1979, 1980, 1981) într-o perioadă în care „cortina de fier” își manifesta un caracter mai mult decât restrictiv în acest sens. O parte dintre dizidenții civici sau culturali provin de-a dreptul din zona nomenclaturii cum este cazul lui Nicolae Breban, membru supleant al Comitetului Central al PCR și membru în conducerea Uniunii Scriitorilor până la momentul dizidenței sale în 1971, care,

² V. Tismăneanu scria într-un articol de-al său despre acest aspect: „*Cei șase nu au fost însa dizidenți. Nu-mi pot imagina un disident din epocă precum Havel, Michnik, Geremek, Tudoran, Goma, Haraszti, Simecka, Jelev scriind favorabil despre misiunea originară a poliției secrete. Scrisoarea a fost de fapt un program de reforme la vârf, incapabil să articuleze resurrecția societății civile și necesitatea pluralismului politic și economic. Era vorba de o serie de revendicări minimaliste, iar nu de promovarea unei viziuni într-adevăr diferită de linia tradițională a comunismului oligarhic.*” (Tismăneanu, 2009)

³ În România regimului comunist scriitorii, de exemplu, erau remunerați pentru drepturile de proprietate intelectuală în funcție de tirajul cărților și nu neapărat de vânzările acestora. Tirajele editurilor principale (*Editura de Stat pentru Literatură și Artă*, *Editura Cartea Rusă*, *Biblioteca pentru toți*, *Cartea Românească*, *Editura Eminescu*, *Editura Ion Creangă*, *Biblioteca pentru toți*, *Editura politică* etc.) erau de regulă consistente, cărțile fiind distribuite nu numai în librării ci și în rețeaua de biblioteci (toate aflate sub controlul statului; în țară se aflau peste 16.500 de biblioteci, la care trebuie adăugate alte câteva zeci de mii de case de cultură și cămine culturale).

⁴ Mediile culturale aveau libertatea faptică de circulație în Occident, de acces la comunitatea culturală internațională, de publicare în străinătate etc. Multe nume ale dizidenței au primit premii semnificative acordate de lumea Occidentală, ex. Ana Blandiana – Premiul Herder (1988).

⁵ Fost ministru în cadrul mai multor ministere până între 1949-1979 și membru în CC al PCR din 1969.

deși critică linia conducerii politice în interviuri acordate presei occidentale și își anunță, în semn de protest, demisia din funcția de redactor-șef al revistei Uniunii Scriitorilor, *România literară*, nu își dă demisia și din funcțiile politice. Cu rare excepții (Radu Filipescu⁶, Dumitru Iuga⁷, Ion Puiu⁸ etc.) – care s-au soldat cu condamnări la închisoare – majoritatea actelor de dizidență care s-au bucurat și se bucură de notorietate au fost întreprinse de persoane care beneficiau de mecanisme sociale sau politice de protecție. Cel mai mulți dintre dizidenții cunoscuți au beneficiat, încă dinainte de consumarea actului dizident, de certitudinea accesului la vocea publică a Radioului Europa Liberă sau a altor căi de propagare a mesajului lor în Occident (Doina Cornea, Dan Deșliu, Dan Petrescu, Mircea Dinescu, Dorin Tudoran etc.). Accesul la căi de mediatizare în Occident constituie un instrument de protecție pentru dizident, protecție de care omul obișnuit este lipsit în situații similare. Multora dintre dizidenți, pentru a infirma în fața Occidentului critica acestora, regimul le oferă avantaje de care restul cetățenilor sunt cu desăvârșire privați. De exemplu, într-o țară în care dreptul la liberă circulație era extrem de restrictiv și putea fi refuzat arbitrar și unde majorității cetățenilor – care nu ridicau nici o suspiciune pentru Securitate – li se refuza acest drept, cea mai mare parte dintre dizidenții cunoscuți primeau cu ușurință viză de a călători în afara României (Stoenescu, II, 2004:147).

Elita bisericească

Unul dintre corpurile socio-spirituale cele mai reprimare în perioada comunistă a fost cel al clerului și ierarhilor bisericilor creștine care au dat un mare număr de deținuți politici (2398). După 1989 Biserica Ortodoxă a fost aceea care a avut în mare măsură inițiativa reintegrării europene a României prin dialogul dintre cele trei biserici creștine – ortodoxă, catolică și protestantă - dialog inaugurat prin întâlnirile ierarhilor celor două biserici universale, încă din vremea Patriarhului Justinian⁹. Cele două Biserici se întâlnesc direct în 1977, prin Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist, punând astfel punct unei perioade de câteva sute de ani de absență a comunicării între cele două biserici surori.

Pe același fond de reluare a dialogului între Orientul ortodox și Occidentul catolic s-au relansat inițiativele bisericii greco-catolice, adeseori distorsionată de intervenția unor grupuri ideologice interesate în redeschiderea conflictelor confesionale.

⁶ Tânăr inginer. Condamnat la 10 ani de detenție pentru acțiuni întreprinse împotriva ordinii socialiste.

⁷ Tehnician la Televiziunea Română, care organizează în 1983 împreună cu alți șase tineri o asociație care milita pentru deschiderea politică și economică a țării. Condamnat la 10 ani de detenție.

⁸ Inginer, fost deținut politic și membru al Partidului Național Țărănesc, care și-a depus candidatura pentru Marea Adunare Națională în alegerile de 1985, motiv pentru care va fi arestat și reținut în mai multe rânduri. (Niculescu, 2002)

⁹ Bunăoară, Franz König, arhiepiscop al Vienei și primat al Austriei, vizitează Patriarhia Română în 1967. Un an mai târziu, patriarhul Justinian întoarce vizita, pentru ca în 1970 să meargă în Germania, în vizită la conducătorii Bisericii romano-catolice din Republica Federală Germania. (Păcurariu, 2006)

Elita antreprenorială

Acest tip de elită, cu toate că prin elemente ale sale a participat la guvernare și are un cuvânt greu de pus în modelarea spațiului media, a fost relativ părăsită de intelectualitate și deopotrivă de clasa politică. Aceste paradoxuri primesc un unghi de lumină de îndată ce acceptăm distincția dintre întreprinzătorii care și-au dezvoltat spațiile de afaceri prin eforturi proprii și cei care au exploatat pozițiile deținute în aparatul de stat comunist (ministere, Securitate). Problema elitei antreprenoriale (burgheze) este că o bună parte din aceasta s-a format pe un tipar care nu aduce creștere economică și socială propriu-zisă, fiind produsul *capitalismului fiscal* (de exploatare a bugetului de stat), într-o formulă de capitalism puternic speculativ. Lucrând „mână în mână” cu elemente sus puse din clasa politică, noua burghezie cu conduite compradoare a reușit lovituri economice *în dauna interesului public* de peste 4 miliarde de dolari¹⁰ (daune acoperite de la buget) pentru o bună perioadă. Partea de burghezie fără utilitate socială este produsul unei „Reforme” care a inițiat „privatizare” la nivelul unei *verigi slabe* – „veriga foștilor bișnițari, astfel că a oferit acestora, în primul rând, un instrument de rapidă ascensiune materială și socială. Bișnițarul de ieri, îmbogățitul prin furt, disprețuit de toți, era ajutat” prin primul Decret al privatizării (Decretul-Lege nr.54/1990) „să treacă în fruntea societății, ... stimulând cu o extremă rapiditate corupția și specula ... Această simbioză parazitara între firma particulară a directorilor și a rudelor acestora și întreprinderile de stat a fost principalul material de presă¹¹” timp de mai bine de un deceniu. Mecanismul este descris de Marx în cadrul teoriei *capitalizării veniturilor* (interesele capitalului nu au legătură cu dezvoltarea și organizarea producției) asupra căreia nu vom insista. Ne limităm la o ilustrare concretă, „din epocă” (contextul era cel al unei inflații galopante, privatizări interesate, cumetrii politico-economice, sincope în aprovizionarea cu alimente ... în 1997):

„*Criza uleiului* [s.n.] declanșată în a doua jumătate a lunii august a.c. a păgubit cumpărătorii, cei 17 milioane de alegători, și a îmbogățit comercianții, în mod special proprietarii marilor depozite, care în anumite cazuri se întâmplă să fie și oameni politici. Deputatul PNȚCD Gheorghe Cristea, președintele Comisiei pentru Agricultură a Camerei Deputaților, a profitat și el de haosul creat de majorarea prețului și lipsa uleiului de pe piață, pentru a încheia afaceri de miliarde de lei, din care a realizat profituri de sute de milioane de lei, uitând, probabil, că se îmbogățește pe socoteala celor care l-au votat. Promisiunile făcute în campania electorală [cu doar câteva luni în urmă – n.n.], speranțele alegătorilor că vor duce o viață mai bună nu l-au împiedicat pe omul politic Gheorghe Cristea să lase afacerile și interesul personal deoparte măcar pe perioada mandatului.

Gheorghe Cristea este acționar, printre alte firme, la SC Delphi SA din Slobozia, SC MONA COM din Ploiești și SC PRONTO MAURICE

¹⁰ Fără să punem la socoteală privatizările oneroase, când întreprinderi valoroase, trenuri și vapoare au fost tăiate și trimise la fier vechi, doar la nivelul jafului din domeniul bancar din perioada 1990-1996 societatea românească a înregistrat pierderi de 3 miliarde de dolari prin devalizarea Bancorex (cea mai mare bancă din sistem), a Băncii Agricole, și a Băncii Dacia Felix (Sever Mureșan). Astfel, în 1995, Banca Națională acorda subvenții care au depășit sprijinul acordat agriculturii un an mai târziu (circa 1100 miliarde de lei, aproximativ 400 de milioane de dolari). Din sumele acordate de Banca Națională Băncii Agricole, în 1995, în valoare de 800 miliarde lei, doar 10 miliarde au ajuns direct în agricultură, cu dobândă de 80% pe an! Vezi: Gh. Cercelescu, **Cât ne costă miliardarii de carton. Datorită prevederilor legii 31, în România, un singur ins poate ajunge să facă ce vrea cu o bancă**, în „Adevărul”, nr.1844, 17 aprilie 1996; „Jurnalul Național”, 6 martie 1996; Al.Mihalcea, **Guvernul falimentează cu bună știință crescătorii de porci**, în „România Liberă”, nr.1984, 3 oct.1996, p.4; dr. Traian Lazăr, directorul Institutului de Economie Agrară al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, **Nevoia de echilibru, stabilitate și normalitate**, în „Adevărul Economic”, nr 39, 29 sept-3oct.1996, p.8., „Ziarul Financiar”, 19 mai 2009, **SRI: Dacă băncile ar fi fost de stat, am fi avut alte pârghii de intervenție”**.

¹¹ Ilie Bădescu, *Reforma oligarhică versus Reforma corporativă*, Ed. Romanitatea Orientală, 1997, p.9

ROMANIA SRL, tot din Ploiești. Prin aceste societăți, deputatul Cristea și-a derulat afacerile cu ulei. În perioada 29 august – 17 septembrie a.c., SC Delphi SA a cumpărat de la ULCOM International Slobozia – 270.519 litri de ulei îmbuteliat ... această cantitate reprezentând mai mult de 10 la sută din rezerva de ulei disponibilizată din fondul Administrației Naționale a Rezervelor Materiale către ULCOM Slobozia.”¹²

Elita antreprenorială cuprinde însă și o categorie de persoane implicate activ în viața economică pe coordonatele creșterii eficienței economice a societății. O parte dintre aceștia fac parte din clasa de mijloc, încă insuficient dezvoltată în România, aspect pe care îl vom analiza în cadrul complexului „societății abandonate”.

Anticultura

Anticultura este procesul prin care sunt dislocate modele, valori, ierarhii axiologice în scopul falsificării reliefului unei culturi și al manipulării conștiințelor în conformitate cu comandamentele unor procese de agresiune spirituală. Bennett subliniază aspectul de *blocaj-deviere a evoluției sociale prin anti-cultură* atunci când o definește pe aceasta din urmă ca și complex de *interzicere și minimalizare* a actelor considerate „normale” într-o societate¹³.

Anticultura este un fenomen general chiar dacă are manifestări specifice în cadrul fiecărei culturi. În România anticultura a reușit adeseori să-și subordoneze instituții culturale guvernamentale și să lanseze în mari metropole europene și din SUA programe specifice fenomenului anticultural inspirate adeseori din formulele mentale (*formula mentis*) ale internaționalei comuniste. Toate operațiile de etichetare și stigmatizare a unor opere de filosofie și teologie, a unor autori și opere reprezentative pentru generația *reconquistei culturale* (generația Labiș), utilizarea ideii manualelor alternative pentru a denatura adevăruri istorice și dimensiunea identitară fac parte din programul neokominternist al anticulturii.

Lustrația și Manualul de istorie ca parte a anticulturii

Unul dintre mecanismele prin care dislocarea ierarhiilor cu valoare axiologică în societate a continuat după 1989 este *lustrația*. Sub pretextul *purificării societății românești*, intelighentsia a practicat o judecată morală grăbită, puternic ideologizată, tocmai asupra celor pe care investigațiile crimelor Securității trebuia să-i reabiliteze. În același timp, lustrația a devenit un fel de *dosariadă*, de competiție de demascare a adversarilor. „Verdictele” arbitrare ale CNSAS¹⁴ – date în afara unei metodologii clare – controversate și politizate, anticipate prin campanii media de prejudiciere a imaginii publice a unor personalități cu valoare simbolică pentru societatea românească au decredibilizat public instituția în decursul celor

¹² „Adevărul”, nr. 2297, joi, 9 oct. 1997

¹³ Denial, defence and minimization. Bennett Mj (1986), Towards ethnorelativism: developmental model of intercultural sensitivity in R M Paige (ed.) Education for the intercultural experience (pp.21-71), Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1993.

¹⁴ Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității este instituția abilitată de Parlament cu *deconspirarea poliției politice comuniste* prin legea 187 din 1999.

zece ani de funcționare. Situația creată este descrisă pertinent de un istoric contemporan: *“Dosariada este cel mai recent sport de masă practicat în România. [...] În haosul general declanșat de media, cu ocazia primelor deconspirări, nu mai e loc pentru nuanțe, pentru verdicte echilibrate asupra vinovățiilor fiecăruia. Informatorii apar mai vinovați decât ofițerii de Securitate care i-au instrumentat, iar un angajament semnat cu Securitatea pare suficient pentru a condamna o persoană, chiar dacă ea nu a dat nici măcar o notă informativă. Unii participă la această dosariadă din convingere, pentru că, vreme de 16 ani, au clamat necesitatea reformei morale, care nu poate să înceapă decât cu studierea dosarelor de Securitate. Alții se folosesc de dosariadă pentru a-și plăti polițe mai vechi. [...] În tot acest haos (întreținut?) al deconspirării, CNSAS este singurul îndreptățit de lege să pună lucrurile la punct. [...] Îi lipsește însă autoritatea. Deciziile controversate și contradictorii i-au subminat-o”* (Gosu, 2006).

Pe de altă parte, manualele alternative de istorie reprezintă un summum de afirmații tendențioase la adresa aceluiași „elemente” înfierate și de regimul comunist: Biserica, intelectualitatea interbelică, țărănimea. Totodată, se acreditează ideea că perioada comunistă și opresiunea sunt creația firească a poporului român¹⁵. Folosindu-se într-o manieră ideologizată de tehnica „multiperspectivității” și a „multiculturalismului”, autorii manualelor cu adresă identitară, de limba și literatură și de istorie, nu fac decât să-și promoveze propriile prejudecăți privind momentele cheie ale istoriei naționale, *relativizând valorile* și bulversând sistemul de orientare axiologică a tineretului. Metodologia devine un summum de asocieri trunchiate, judecăți părtinitoare, datorită înțelegerii fracturate a contextului și a unei misiuni nemărturisite de a bulversa rolul și funcțiile unor instituții și valori¹⁶.

După 1989. Riscul de inadecvare la prezent prin neînțelegerea trecutului

¹⁵ Vezi „O istorie a comunismului din România, manual pentru licee” (2008), autori Mihai Stamatescu, Raluca Grosescu, Dorin Dobrințu, Andrei Muraru, Liviu Pleșa, Sorin Alexandrescu.

¹⁶ **„Fără a insista pe discuții ample asupra chestiunii adevărului și corectitudinii în cercetarea istorică, spunem doar atât: textul de la pagina 108 din manual, indicat drept sursa 6, aparținând patriarhului Teoctist, este literal adevărat. La fel și fotografia aflată sub acesta. Dar, din punct de vedere al corectitudinii istorice, ceea ce a făcut autorul capitolului în care sunt inserate textul și fotografia (e vorba de Mihai Stamatescu) este profund tendențios și lipsit de echilibru, sugerându-se că numai ierarhii Bisericii Ortodoxe Române au avut legături, contacte, cu liderii comuniști. În realitate, nu există practic șef de cult din România care să nu fi trimis la un moment dat o telegramă lui Nicolae Ceaușescu, care să nu fi ciocnit un pahar cu acesta la diferite ocazii. Sunt sute de texte și fotografii care pot sta mărturie în acest sens, dar nu are sens să discutăm acum pe marginea lor, mai ales că până la urmă ele nu au semnificația catastrofică care li se atribuie. Era până la urmă datoria liderilor religioși să întrețină dialogul cu șeful legitim al statului de atunci, ca șefi recunoscuți prin decret ai unor culte recunoscute de statul român. Altminteri, în logica strâmbă a autorilor manualului, mai lipsește ca în manual să fie înfățișat Nicolae Ceaușescu alături de papă sau de regina Marii Britanii, ca și cele două persoane să fie supuse oprobriului public.”** - jurnalistul Victor Roncea, 14 nov. 2008, în „Asociația Civic Media”, http://civicmedia.ro/acm/index.php?option=com_content&task=view&id=761&Itemid=1 (iunie 2009)

După 1989, fenomenele disjunctive din societatea românească nu au încetat să se manifeste. Integrarea în familia europeană prin admiterea în UE (2007) se „bucură” încă de un context problematic. Maniera în care intelighentsia a înțeles să definească direcția societății stă sub semnul *inadecvării la prioritățile societății*, motiv pentru care spunem că aceasta este aproape *abandonată*, fiind de fapt, neguvernată. Elita suferă de incapacitatea cronică de a oferi societății repere practice, administrative, dar și de orientare culturală, aspect demonstrabil prin lipsa persistentă de legitimitate a structurilor politice pe care le-a construit: ponderea persoanelor care au încredere semnificativă în partide, parlament și guvern oscilează între 15% și 30% în intervalul 1996-2008¹⁷. Spunem că *elita stă sub semnul inadecvării la realitatea locală*. **Inadecvarea elitelor este dată, în primul rând, de incapacitatea de a percepe complexitatea realității (understanding reality) (Hirschman¹⁸)** – aspect despre care am pomenit în tratarea noțiunii de *societate abandonată*.

În al doilea rând, tocmai acest deficit de percepție a complexității este dat, la rândul său, de *deficitul de înțelegere a trecutului*, difuzând în societate un discurs axat pe două coordonate:

1. Fără *valorificarea ultimei expertize relevante a societății românești* – fractura cu marea cultură interbelică, considerată în cel mai fericit caz piesă de muzeu, fapt de natură să trimită partidele în *anistorie*, lipsindu-le de *tradiția doctrinară* din care pretind că se revendică. Tânăra generație este una dintre principalele beneficiare ale *fenomenului anticulturii*. Fractura față de cultura interbelică – considerată *neactuală și reacționară*, cultivarea obsesivă a ideii că actualul, modernitatea, europenismul sunt în opoziție cu *naționalul*, trimit tânăra generație într-o stare de bulversare identitară care va mări costurile integrării societății în modernitate. *Despiritualizarea* prin minimizarea funcției tradiției este unul dintre elementele componente ale *fracturii modernității* care se propagă și în prezent.
2. Lipsită de înțelegerea *substratului societății* prin ignorarea relevanței tradițiilor sale culturale semnificative, elita *prezintă deformat cezura comunistă, continuând tehnica kominternistă de stigmatizare a comunității* și aproape a *acelorași opere interbelice ca în anii 1946-1954*. Principala concretizare a acestui deficit este conceptul *stalinismului românesc* (vezi „Raportul Tismăneanu”) care face imediat trimiteri la „caracterul fratricid al opresiunii comuniste”, ca și cum comunismul în România ar fi fost un produs intern, românesc, o problemă de maladie colectivă, apărută subit după al doilea

¹⁷ Persoanele care au încredere mare în instituțiile politice în România între 1996-2008

	1996	2000	2008 toamna	2008 primăvara
partide	20%	15%	14%	18%
parlament	15%	15%	19%	22%
guvern	30%	18%	25%	25%

SURSA: sodaje CURS pentru 1996 și 1998 și Eurobarometru 70, *Opinia publică în Uniunea Europeană*, Toamna 2008, www.ec.europa.eu

¹⁸ Hirschmann, op.cit., pp.156-157

război mondial, prin depotențarea propriilor structuri identitare. De fapt, ideea este insidios susținută: a) prin argumentul că Biserica Ortodoxă, care a fost și este reprezentată în sineitățile a peste 80%¹⁹ dintre cetățenii români ar fi fost componentă a aparatului de opresiune comunistă; b) prin faptul că tradiția-reperul interbelic a fost dominat de paseista, dar totuși periculoasa, gândire de *extremă dreapta*.

Cu alte cuvinte, credința și cultura-reper odată *atinse* de maladia comunistă, ar fi inadecvate față de exigențele unei modernități încă nespecificate (pentru a specifica modernitatea ca *direcție socială* elitele trebuiau să fi produs cel puțin o doctrină care încă se lasă așteptată).

Rezultatul acestei duble inadecvări este *societatea abandonată* – unde elitele intelectuale și politice nu produc încă un *discurs apt să orienteze resursa publică într-o direcție civilizatoare coerentă*.

Raportarea la trecutul comunist

Inadecvarea elitelor la priorități și inexistența unui proiect coerent de integrare în spațiul euroatlantic poate fi pus în legătură și cu modul în care acestea *distribuie* trecutul în prezent.

Dimensiunile inadecvării în raport cu trecutul comunist îmbracă următoarele inexactități²⁰:

1. Distribuirea persistentă și „vinei” de a fi produs comunismul asupra societății românești. Comunismul stalinist – deci în cele mai grave formule ale sale, a fost „românesc”, adică un produs intern, care a așteptat testul sovietic doar pentru a ieși la iveală.
2. Credința și Biserica ortodoxă, la care aderă cei mai mulți dintre români, au fost și sunt parte din conglomeratul opresiunii comuniste.
3. Securitatea este și ea, cu câteva excepții, un produs intern.
4. Confuzia sistematică dintre stalinism și „stalinismul național”. Așa, de pildă, se ajunge la confuzia stranie între comunismul impus de tancurile rusești prin Ana Pauker-Nicolșchi etc. și comunismul lui Dej și Ceaușescu, care s-a întemeiat mai mult pe opresiunea simbolică a dictaturii de dezvoltare și a fost antisovietic.
5. Identificarea lui Ceaușescu cu naționalismul românesc. Naționalismul românesc se plasează între „Dumnezeu și neam” (Țuța²¹), dimensiunea românească a existenței

¹⁹ Conform *Recensământului Populației și Locuințelor* din 2002, 86,8% dintre cetățenii României se declarau de confesiune ortodoxă, ca la recensământul anterior, din 1992 (p.VII).

²⁰ Materialul pe care s-a făcut analiza este „Raportul final” al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (cunoscut și sub numele de „Raportul Tismăneanu”), 2006. Am considerat *Raportul* în cauză reprezentativ pentru nivelul de „modernizare” atins de discursul dominant („dominant”, în sensul că a ajuns în vârful piramidei executive, fiind discurs de tip *consilier* al Președinției României) al intelighentsiei contemporane.

²¹ Petre Țuța, *Între Dumnezeu și neamul meu*, Fundația Anastasia, Ed. Arta Grafică, București, 1992, pp.126-156.

fiind stocată în special la nivelul *țaranului*²², care, la rândul său, are atașat un puternic sentiment privind proprietatea. Comunismul regimului ceaușist a fost profund *antițăărănesc* (campania de urbanizare forțată a satelor din anii 1980), naționalismul său fiind limitat, scurta fereastră de *normalitate* privind contactul cu trecutul interbelic și cu cultura occidentală contemporană (1968-1972-1975), fiind total lipsit de orice dimensiune creștină. Ceaușescu nu poate fi nici *naționalist*, după cum nu poate fi nici *stalinist*. Tocmai am arătat dimensiunile majore ale contradicției sale cu naționalismul autentic, iar stalinist nu putea fi din moment ce guvernarea sa a fost antisovietică, iar componenta opresivă a sistemului său nu a avut nici o legătură cu tiparul lichidărilor din vremea lui Stalin. În același timp, sintagma „românismul socialist”²³ din vremea lui Ceaușescu nu este decât o altă componentă a *anticulturii* prin care poporului român i se pun în brațe false vinovății.

6. Negarea dreptului tinerimii române la inițiativă anticomunistă. Se pretinde că mișcările de protest au căpătat o oarecare formă abia după toamna lui 1956, după Revoluția eșuată din Ungaria. Mișcările de protest de până atunci sunt prezentate în trecut și fără legătură între ele. De asemenea, se pune accent pe componența etnică a *inițiatorilor mișcărilor* studențești. Se poate înțelege că masa (românească) ar fi fost până atunci relativ inertă²⁴. Dreptul la inițiativă istorică este parte a demnității naționale, iar *intelighentsia*, cum am arătat în altă parte, nu stă prea bine la acest capitol, suferind de ceea ce Hirschman numește *fracasomanie*. Nu putem să nu remarcăm cum prin anticultură se inversează complet valorile: comunismul din România este *stalinism românesc*, iar mișcările de emancipare sunt la inițiativa unor vectori minoritari (etnic și spiritual – ca să pomenim în trecut de rolul cultelor neoprotestante în reeuropenizarea României, în timp ce cultul majoritar, ar fi făcut „pactul cu diavolul”²⁵).

Evenimentele din Decembrie 1989

Evenimentele din Decembrie 1989 alături două fenomene distincte: o insurecție anticomunistă și o acțiune a unei grupări politice de înlocuire a lui Ceaușescu de la conducerea statului.

Impulsul necesar prăbușirii regimului comunist în România nu l-au oferit dizidența civică și nici cea politică, ci fenomenul insurecționar. Democratizarea societății românești, deschiderea spre Europa ca garanție a nerevenirii la comunism, presiunea abandonării de către stat a mecanismelor proprii sistemelor totalitare, necesitatea restabilirii unor drepturi și demnități

²² Vezi Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991

²³ Vezi „Raportul Tismăneanu”, p.116. Pentru critica acestei abordări vezi și Bădescu și alții, 1995, p.339.

²⁴ „Raportul Tismăneanu”, p.77 și passim.

²⁵ „Raportul Tismăneanu”, p.165 pentru Biserica Ortodoxă. Pentru rolul considerat determinant de către autorii raportului citat privind mișcarea de rezistență al cultelor neoprotestante vezi, de pildă, p.376. De altfel, în „Raportul Tismăneanu” (p.333) se recunoaște faptul că mișcările studențești din România anulului 1956 au început încă din primăvară, deci cu câteva luni mai înainte de mișcările din Ungaria. Dovadă că studenții români resping reformele sociale croite pe calapodul concepției materialist-dialectice stau cele peste 4 000 de arestări efectuate în toate centrele universitare ale țării în noaptea de 15 spre 16 mai (Brașoveanu, Pavelescu, 2004), pentru ca în 1948 din cei 37 000 de studenți care frecventau învățământul universitar, 13 000 să fie exmatriculați. (Cretzianu, 1956: 207) Iată o frescă a reperelor ce însuflește studentimea română din Cluj în mai 1948. „Dincolo și peste împărțirile politice, viața academică a Clujului era dominată, fără doar și poate, de suflul românesc, naționalist, monarhic, inexpres, dar vădit opus comunismului care se instalase în posturile de conducere.” (Anania, 2008, p. 112)

fundamentale sunt rezultatul precumpănitor al insurecției, schimbarea regimului comunist însuși fiind, înainte de toate, un rezultat al voinței populare. Silviu Brucan, unul dintre personajele influente din grupul politic care a preluat conducerea statului după răsturnarea lui Nicolae Ceaușescu, confirmă (indirect) intervenția decisivă a insurecției: *“Evenimentele din decembrie au răsturnat complet datele problemei, atunci mi-am dat seama că avem de a face cu o revoluție nu numai anticeaușescu, ci și anticomunistă. Că trebuie să schimbăm cu 180 de grade totul.”* (Aracherian, 1998: 122).

Existența a două paliere distincte ale revoluției, insurecția și lovitura de stat, este observată și de majoritatea presei occidentale imediat după căderea regimului, care pe de o parte elogiază comportamentul eroic al tinerilor revoluționari morți în lupta anticomunistă, iar pe de altă parte critică proveniența comunistă a unei părți considerabile a noii puteri politice a țării. (Le Monde, 1989 a, b, 28 decembrie).

Gruparea care preia puterea politică după 22 decembrie 1989 este, prin discurs și prin comportamentul decizional, *socialist reformatoare*, adoptând modelul perestroikist, agreat de URSS (Dorin, 2006). Discursul lui Ion Iliescu din 22 Decembrie 1989 de la balconul Comitetului Central (ca și cel de la Televiziune) începe cu *“Stimați tovarăși”*, formulă de adresare comunistă. Primit cu huiduieli, se repliază și spune: *“Dragi concetățeni, clanul Ceaușescu a căzut...”* atrăgând aplauzele mulțimii (Stoenescu II, 2004: 541). În intervenția de la Televiziunea Română din aceeași zi, Iliescu critică fosta conducere a statului de pe poziții comuniste, acuzând-l pe Ceaușescu și pe apropiații săi că *“s-au autointitulat comuniști, [dar] nu au nimic de-a face nici cu socialismul, nici cu ideologia... comunismului științific... Au întinat numai numele Partidului Comunist Român, au întinat numai memoria celor ce și-au dat viața pentru cauza socialismului în această țară (sic!²⁶)”* (apud Stoenescu, II, 2004: 518). Proclamația Consiliului Frontului Salvării Naționale recunoaște apartenența la Tratatul de la Varșovia și proiectul Casei Comune Europa, alternativă lansată de Gorbaciov la proiectul Uniunii Europene.

Intervențiile publice ale membrilor Frontului, în 22 decembrie dar și după, au fost covârșitor anticeaușescu, nu anticomuniste. Erau înfierăți cei 25 de ani de dictatură ceaușistă, fiind omisă menționarea și condamnarea ororilor comunismului din perioada de maximă represiune (1947-1964). Un exemplu în acest sens îl constituie discursul lui A. Bârlădeanu din 22 Decembrie 1989 la Televiziune: *“Partidul Comunist Român de 20 de ani s-a făcut incapabil și inapt să guverneze, pentru că partidul s-a predat în mâinile unui singur tiran.”* (apud Stoenescu, II, 2004: 521). Pe aceeași linie se situează și Ion Iliescu, dar și alții (Mircea Dinescu, Ion Caramitru etc.) al căror discurs vorbește despre *“dictator”* și nu despre *„criminalul sistem comunist”*.

Componența comitetului de conducere al Frontului Salvării Naționale indică și el dimensiunea anticeaușistă și nu anticomunistă a coagulării politice decembriste. Dizidenți civici ca Doina Cornea, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Dan Deșliu, ale căror invocări publice ale persecuțiilor suferite în comunism constituiau vectorul principal de mesaj, acceptă participarea la forul provizoriu de guvernare alături de nomenclaturiști ca Silviu Brucan, Corneliu Mănescu, Alexandru Bîrlădeanu, Ion Iliescu sau de comandanți ai armatei și securității comuniste ca Gheorghe Voinea, Victor Atanasie Stănculescu, Ștefan Gușă ș.a. Un fapt nu lipsit de importanță este acela că unui reprezentant al rezistenței anticomuniste cum este Corneliu Coposu i se refuză accesul în 22 decembrie la discuțiile organizatorice ale grupului care prelua puterea. Rememorând după patru ani momentul, Petre Roman afirma:

²⁶ A se vedea, tabelul 1 din „Comunismul și Rezistența” – parte asociată acestui Raport.

“La un moment a fost anunțată sosirea lui Corneliu Coposu. [...] “Să plece” au strigat aproape simultan, Bârlădeanu și Iliescu. [...] Acum sunt convins că, exact în momentul acela, ceva din revoluția română a luat o turnură greșită, al cărei preț l-am plătit și îl plătim și azi.” (apud Șefănescu, D. 1995: 44).

Dizidența civică primește zona culturii și parțial a presei. Andrei Pleșu devine ministru al culturii prin decretul CFSN nr. 12/28.12.1989 și rămâne în această funcție până în 1991, Ion Caramitru este numit responsabil al *Comisiei pentru cultură* a CFSN, Mircea Dinescu – Președinte al *Uniunii Scriitorilor*, Gabriel Liiceanu – director al Editurii Politice, devenită *Humanitas*, *Grupul pentru Dialog Social*, organizație civică a dizidenței, înființată pe 30 decembrie 1989, primește de la CFSN un sediu central aparținând organizației de tineret a PCR²⁷ (Radu Filipescu, apud revista „22”, 2004, 28 ianuarie) etc. Tabăra nomenclaturistă [din care făceau parte vechii membri ai kominternului celui de-al doilea război mondial] capătă controlul pe gestionarea relațiilor externe: Silviu Brucan este numit coordonator al *Comisiei pentru politica externă* a CFSN, Sergiu Celac²⁸ devine ministru al afacerilor externe prin decretul CFSN nr. 9/28.12.1989 etc. Grupul provenit din armată și securitate primește administrația internă și economia: generalul Mihai Chițac este numit ministru de interne prin decretul CFSN nr.22/28.12.1989, Nicolae Radu, absolvent al Academiei Naționale de Informații devine responsabilul *Comisiei pentru administrația locală* a CFSN, generalul Atanasie Victor Stănculescu, ministru al economiei prin decretul 8/28.12.1989 etc. (Șefănescu, D., 1995:

Europeanizarea

Ca o concluzie a celor arătate până în momentul de față, *europenizarea* văzută dinspre Europa de Est (România în special) apare ca un dublu discurs. Este cadrul „regăsirii de sine”, al *intrării într-un normal* încă nedefinit (pentru că societatea este abandonată în proiectul European de către discursul elitelor, fără conținut – soluții ori doctrină), este garanția difuză a abandonării trecutului comunist. Pentru o societate abandonată precum cea românească, „europenizarea” înseamnă o *oarecare garanție* că România va fi *cumva* administrată.

²⁷ “Imediat după ce am reușit să obținem acest spațiu în care funcționăm și acum, în Calea Victoriei 120, au început întâlniri între noi, ne-am organizat, apoi au fost și alți invitați. Aici fusese un sediu luat de Nicu Ceaușescu pentru Anul Internațional al Tineretului, dar nu a fost folosit din 1985 aproape deloc. Noi am primit sediul de la CFSN, iar Silviu Brucan ne-a susținut solicitarea. Apoi clădirea a trecut la Ministerul Culturii, care ne-a făcut un contract de închiriere în condiții favorabile și de atunci, de 14 ani de când ne-am înființat, avem acest sediu. Au fost perioade în care ONG-urile erau sprijinite printr-o lege care prelungea contractele de închiriere ale sediilor, la fel cum se întâmpla cu partidele politice. Din 1998, din cauză că multe organizații neguvernamentale abuzau de această lege și nu aveau activități specifice ONG-urilor, legea nu a mai fost prelungită, astfel încât acum ONG-urile au o situație destul de dificilă din acest punct de vedere. Noi încercăm să putem funcționa în continuare în acest spațiu și avem niște demersuri făcute la Ministerul Culturii și la primul ministru.” (Radu Filipescu, apud *Revista 22*, 2004, 28 ianuarie)

²⁸ Provenit dintr-o familie de comuniști ilegaliști, cominterniști, S. Celac îndeplinește funcții diplomatice începând cu 1961. A îndeplinit și funcția de interpret engleză-română al lui Ceaușescu, însoțindu-l pe aceștia în vizitele oficiale.

Aspectul este sesizat de Delanty și Rumford atunci când trec în revistă noțiunea de „europenizare” referindu-se, între altele, la europenizare ca la un proces prin care politicile interne sunt modificate sub impactul „integrării europene” sau de reordonare a structurii administrative interne etc. (Delanty și Rumford, 2005, p.2).

Pe de altă parte, *europenizarea*, ca și discurs al elitei bruxelleze poate apărea *despiritualizat*, limitat la un ansamblu de *utilități economico-juridice*, prea abstract față de ideea unei „case comune”²⁹. „Europa”, în acest caz, stă încă sub riscul de a rămâne un concept mai degrabă „util” decât „semnificativ” (Julia Kristeva apud. **G. Delanty și C. Rumford, Rethinking Europe. Social theory and the implications of Europeanization**, Routledge, London&New York, 2005, p.2).

Pentru a fi un proces *semnificativ*, nu doar unul *util*, care să aibă forța *integrării transnaționale cu tot cu națiunile*³⁰ care compun continentul, europenizarea trebuie să-și regăsească dimensiunea verticală, a sintezei dintre legea romană, fundamentul ideo-creștin al credinței, individualismul renesanțist și raționalismul iluminist: „This is not the planned ‘unity in diversity’ beloved of official Europeanism, but a rich, inchoate *mélange* of cultural assumptions, forms and traditions, a cultural heritage that creates sentiments of affinity between the peoples in Europe. It is here, rather than in the mythology of medieval Christendom (despite current ecumenical efforts) or a Rhine-based Holy Roman Empire (despite the location of Strasbourg), that we must look for the basis of a cultural Pan-European nationalism that may paradoxically take us beyond the nation.” (Smith, p.174).

Bibliografie:

[*Raportul Tismăneanu*], Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, **Raport final**, București, 2006, 663 pagini, Membrii Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România: *Președinte*: Vladimir Tismăneanu. *Membri*: Sorin Alexandrescu, Mihnea Berindei, Constantin Ticu Dumitrescu, Radu Filipescu, Virgil Ierunca, Sorin Ilieșu, Gail Kligman, Monica Lovinescu, Nicolae Manolescu, Marius Oprea, H.R. Patapievici, Dragoș Petrescu, Andrei Pippidi, Romulus Rusan, Levente Salat, Stelian Tănase, Cristian Vasile, Alexandru Zub.

²⁹ Conceptul de „casă comună a Europei” a fost lansat de către Mihail Gorbaciov la 6 iulie 1989, într-un discurs ținut la Adunarea Parlamentară europeană. Prezentând planurile sale de dezarmare și de renunțare la doctrina Brejnev - a intervenției în treburile interne ale statelor comuniste dacă interesele socialismului ar fi cerut-o -, dar cu *păstrarea regimurilor comuniste în Europa*, discursul lui Gorbaciov a prefătat prăbușirea Cortinei de fier și a arătat limitele democrației pe care era dispusă URSS să le tolereze în Europa. Paradoxul este că, deși sintagma gorbaciovistă a căpătat valențe *comunitare*, ajungând în folclorul privind *fondul extinderii UE*, conținuturile Europei Unite sunt cu precădere economice și administrative, prea puțin pentru ideea de *Casă comună*. Pentru discursul lui Gorbaciov vezi http://www.coe.int/T/ro/Com/About_CoE/ROU_maison_commune.asp (iunie 2009).

³⁰ Expresia „cu tot cu națiunile” se referă la unitatea europeană pornind de la *fondul cultural comun*.

G. Delanty și C. Rumford, *Rethinking Europe. Social theory and the implications of Europeanization*, Routledge, London&New York, 2005

Anthony D. Smith, *National identity*, University of Nevada Press, Reno, 1991

Fernand Braudel, *Timpul lumii*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1989, pp.80-81

A. D. Xenopol, *Teoria Istoriei*, (1899), Editura Fundației Culturale Române, București, 1997

Henry Kissinger, *Diplomația*, All, 2007, p.246, 441 și passim. (Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon & Schuster, 1994).

Arnold J. Toynbee, *Studiu asupra Istoriei. Sinteza a volumelor I-VI de D.C. Somervell*, trans., Dan. A. Lăzărescu (București: Humanitas, 1997), vol. I, 526

Ștefan Zeletin, *Burghazia română. Originea și rolul ei istoric*, ed. a 2-a, Ed. Humanitas, București, 1991

Berdiaev, *Un nou ev mediu*, Omniscope, Craiova, 1995

Anthony D. Smith, *National Identity*, University of Nevada Press, Reno, 1991

Ilie Bădescu, *Dinamica încrederii în România. Populația, guvernării și Reforma în România: 1990-2008*

M. Hann, *The Skeleton at the Feast: Contributions to East European Anthropology* (Canterbury, UK: CSAC Monographs, 1995), 2

Maria Todorova, *The Balkans as Category of Analysis: Border, Space, Time*, Archiv für Österreichische Geschichte 137 (2002): 57–83

Tom Gallagher, *Outcast Europe: The Balkans, 1789–1989*, (London: Routledge, 2001

Walter D. Mignolo, *Local Histories/Global Designs: Coloniality, Subaltern Knowledge, and Border Thinking* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000

De la regimul comunist la regimul Iliescu, de VM Stoenescu și Virgil Măgureanu, editura All, 2008

Bucan Interviu în Revista „22”, 06.05.2002

Gh. Cercelescu, **Cât ne costă miliardarii de carton. Datorită prevederilor legii 31, în România, un singur ins poate ajunge să facă ce vrea cu o bancă**, în “Adevărul”, nr.1844, 17 aprilie 1996;

“Adevărul”, nr. 2297, joi, 9 oct. 1997

“Jurnalul Național”, 6 martie 1996; Al.Mihalcea, **Guvernul falimentează cu bună știință crescătoriile de porci**, în “România Liberă”, nr.1984, 3 oct.1996, p.4;

dr. Traian Lazăr, directorul Institutului de Economie Agrară al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, **Nevoia de echilibru, stabilitate și normalitate**, în “Adevărul Economic”, nr 39, 29 sept-3oct.1996, p.8.,

„Ziarul Financiar”, 19 mai 2009, **SRI: Dacă băncile ar fi fost de stat, am fi avut alte pârgii de intervenție”**.

Ilie Bădescu, *Reforma oligarhică versus Reforma corporativă*, Ed. Romanitatea Orientală, 1997

Recensământului Populației și Locuințelor din 2002

Hirschman, *Essays in Trespassing. Economics to Politics and Beyond* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984)

- Aracherian, Vartan (1998), *În fața dumneavoastră. Revoluția și personajele sale*, interviuri, Ed. Nemira, București
- Asociația Foștilor Deținuți Politici din România (AFDPR) (2004), *Album Memorial. Monumente închinat jertfei, suferinței și luptei împotriva comunismului*, Ed. a-II-a, Ziua, București
- Banu, Florian (2002), *Intrarea în rezistența armată anticomunistă-motivații individuale și colective*, în **Arhilele totalitarismului**, nr. 3-4, p. 85-100
- Behring, Eva (2001), *Scriitori români din exil. 1945-1989*, Editura Fundațiilor Culturale Române
- Brașoveanu, Adina & Pavelescu, Mircea (2004), *Procesul comunismului*, **Timpolis**, an. XV, nr. 1093, 11-14 noiembrie
- Buruiană, Claudia (2005), *Fenomenul reeducării din închisorile comuniste – experiment etnoidentitar unic*, teză de doctorat, Universitatea din București
- Calafeteanu, Ion (2000), *Politică și exil. Din istoria exilului românesc*, Ed. Enciclopedică, București
- Chiper, Ioan (1998), *Consideratii privind evolutia numerica si compozitia etnica a P.C.R., 1921-1952*, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 21(4), p. 25-44
- Covaci, Stela (2006), *Persecuția. Mișcarea studențească anticomunistă - București, Iași (1956-1958)*, Vremea, București
- Cretzianu, Alexandru (1956), *Captive Rumania*, Praeger, New York
- Deletant, Dennis (2006), *Romania sub regimul comunist*, Academia Civica, București
- Denize, Eugen (2005), *Comunismul românesc de la începuturi până la moartea lui Gh. Gheorghiu-Dej în Memoria. Revista gândirii arestate*, Uniunea scriitorilor, Nr. 30
- Dimisianu, Gabriel (1997), "Exilul în exil" în **România literară**, 25 iunie –1 iulie
- Dimisianu, Gabriel (2007), "Ceva despre disidență și disidenți" în **România literară**, nr. 42
- Djuvara, Neagu (2008), "Formarea Comitetului Național Român" în *Amintiri din pribegie. 1948-1990*, Ed. Humanitas
- Dorin, Mihai (2006), *România de la comunism la mineriade*, Institutul Cultural Român, București
- Enache, George (2005), *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, Ed. Nemira, București
- Gabanyi, Anneli Ute (2001a), *Literatura și politică în România după 1945*, Ed. Fundației Culturale Române, București
- Gabanyi, Anneli Ute (2001b), "Revoluția română – o revoluție neterminată?" în *Întrebări cu și fără răspuns. Decembrie 1989*, Centrul Național de Documentare, Cercetare și Informare Publică despre Revoluția din Decembrie 1989, Timișoara
- Gheorghiu, Mihai Dinu (f.a.), *Exil, disidență și a doua cultură*, Univer, București
- Giurescu, Constantin C. (1946), *Istoria românilor*, vol. III, Fundația Regală pentru Literatură și Artă
- Goma, Paul (1990), *Culoarea curcubeului '77*, Ed. Humanitas, București
- Gosu, Armand (2006), *Responsabilitatea CNSAS* în **Revista 22**, 25 August

- Ilinca, Alina & Bejenariu, Liviu Marius (2003), "Grupul Pop-Oniga. Rezistență armată anticomunistă sau nesupunere civică" în *Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România. 1944-1962*, București
- Jinga, Constantin, (2001-2002), *Mișcarea „Rugul Aprins“ de la Mănăstirea Antim*, în **Altarul Banatului**, XII (XIII), Nr. 10-12/2001 și Nr. 1-3/2002
- Laber, Jeri (1990, 16 august), *Persecution in Romania*, în **NYR Books**, vol. 37, nr.13, New York
- Leustean, Lucian N. (2002), *Stadiul dialogului interreligios și perspectivele sale în ecumenismul european*, în **Journal for the Study of Religions and Ideology**, Vara, nr. 2.
- Liiceanu, Gabriel (1991), *Jurnalul de la Păltiniș*, Humanitas, București
- Milin, Mordrag (1999), *Timișoara în arhivele Europei libere (17-20 decembrie 1989)*, Ed. Fundației Academia Civică, București
- Munteanu, Aurel Dragoș (2006), *Jean Monnet a falimentat Romania*, studiu publicat în **Jurnalul Național**, 19-22 septembrie
- Munteanu, Marian (1992), prefață și postfață Petre Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu*, Fundația Anastasia, Editura și Imprimeria „Arta Grafică”, București
- Munteanu, Marian (2001 - 2002), *Revoluție și restaurație*, studiu publicat în serial în **Ziua**, decembrie - ianuarie
- Neașu, Ioan (2009), *Istoria comunismului: rezistență și disidență*, <http://scoalaromaneasca.weblog.ro>
- Necula, Nicolae D. (2007 [?]), *Eveniment istoric cu profunde semnificații ecumenice. Vizita Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române la Vatican*, www.crestinism-ortodox.ro
- Niculescu, Adrian (2002), *Dizidența românească*, în **Observator cultural**, nr. 113, Aprilie.
- Niculescu-Mizil, Paul (2002), *O istorie trăită. Memorii*, vol.1, Ed. Enciclopedică, București
- Oprea, Marius (2004), *Moștenitorii Securității*, București, Editura Humanitas
- Popescu, Alexandru (1997), *Lumea rezistenței anticomuniste românești*, în **Magazin istoric**, Nr. 9/ Septembrie
- Popescu, Dumitru (2000), *Vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România* în **Almanah Bisericesc**, Arhiepiscopia Bucureștilor, pag. 98-114
- Popper, Jacob (1992), *În culisele Europei Libere*, Ed. Victor Frunză, București
- Rozen, Marcu (2003), *Historical and Statistical Data About Jews in Romania, 1940-1944* [Date istorice și statistice privind situația evreilor sub guvernare antonesciană 1940-1944], A.E.R.H.V., București
- Rus, Alin (2007), *Mineriadele. Între manipulare și solidaritate muncitorească.*, Ed. Curtea Veche, București
- Săndulescu, Șerban (1996), *Decembrie 1989. Lovitura de stat a confiscat revoluția română*, Ed. Ziua, București
- Sârbu, Daniel (1999), *Pelerin în credință*, Casa de Editură Viața Creștină, București.
- Simuț, Ion (2008), *A existat disidență înainte de Paul Goma?* în **România literară**, nr. 22
- Stamatescu, Mihai; Raluca Grosescu, Dorin Dobrințu, Andrei Muraru, Liviu Pleșa, Sorin Andreescu (2009), *O istorie a comunismului din România*, ICCR, Ed. Polirom, Iași
- Stan, Lavinia (2004), *CNSAS – privire retrospectivă*, în **The Sphere of Politics** (Sfera Politicii), Nr. 108, p. 14-21

- Stoienescu, Alex Mihai (2004), *Istoria loviturilor de stat în România*, Vol. IV (1, 3), Ed. Rao, București
- Ștefănescu, Alex. (2005a), *Scritori arestați (1944-1964)*, în **România Literară**, Nr. 23
- Ștefănescu, Alex (2005b), *Istoria literaturii române contemporane, 1941-2000*, Editura Mașina de Scris
- Ștefănescu, Domnița (1995), *Cinci ani din istoria României, o cronologie a evenimentelor decembrie 1989-decembrie 1994*, Ed. Mașina de Scris, București
- Suciu, Titus (1990), *Reportaj cu sufletul la gura*, Ed. Facla, Timișoara
- Tismăneanu, Vladimir (2009), *Scrisoarea celor Șase: Disidență sau fracționism?*, <http://tismaneanu.wordpress.com>
- Todorov, Tzvetan (1999) *Voices from the Gulag: Life and Death in Communist Bulgaria*, University Park, PA. Penn State Press
- Țăranu, Liviu & Bărbulescu, Theodor (2006), “Cuvânt înainte”, în *Jurnale din rezistența anticomunistă. Vasile Motreanu, Mircea Dobre, 1952-1953*, Ed. Nemira, București
- Vlad, Ioan; Baboș, Alexandru (1996), “Războiul României pentru reîntregirea națională (1941-1945)”, în *Istoria artei militare*, Sibiu
- Ulici, Laurențiu (1994), *Avatarii lui Ovidiu. Observații statistice despre exilul literar românesc*, în **Luceafărul**, Nr. 5.

*

BÎ.R – *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, INST, București

IMR – *Istoria militară a românilor* (1992), Ed. Militară, București

RCPADCR – *Raportul Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România* (2006), http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf

TZM – *Trei zile într-un mileniu. 7-9 mai 1999* (1999), Ed. Fundației Rompres, București

*

Magazin Istoric (1994), *P.C.R. în malaxorul cifrelor*, nr. 3.

Biserica Ortodoxă Română (1989, ianuarie), nr.1.

Ziarul de Iași (2000, 23 noiembrie), *Lista candidaților “cu dosar”* ♦ Răspunsul lui Mircea Ionescu Quintus în fața deciziei CNSAS de a-l înscrie pe lista celor care au desfășurat activități de poliție politică.

Adevărul (2009, 10 aprilie), *Interviu cu Mircea Ionescu Quintus*, realizat de George Rădulescu.

Creștinortodox.ro (2007, septembrie), *Dosariada pentru Patriarh* ♦ Descrierea evenimentelor, câteva opinii ale intelectualilor creștini.

Cotidianul, (2007, 8 august), "IPS Antonie i-a cerut lui Ceaușescu să-l facă general" ♦ Declarație făcută de Mircea Dinescu, membru CCNSAS.

Cotidianul (2007, 22 august), Dosarul de cadre al Patriarhului Teoctist

Le Monde (1989a, 28 decembrie), *Le nouveau premier ministre, M. Petre Roman. Un marxiste gorbatchévien*

Le Monde (1989b, 28 decembrie), *Comme au temps de Staline...*

Revista 22 (2004, 28 ianuarie), *Disidenta, revolutie, GDS*, interviu cu Radu Filipescu

Revista 22 (2002, 6 iunie), "Am fost un complotist", interviu cu Silviu Brucan realizat de Rodica Palade

Ziua (1999, 9 mai), "Sanctitatea Sa a urât României să obțină <<sprijinul politic și financiar al Uniunii Europene>>" ♦ Impactul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în România.

Ziua (1999a, 10 mai), "Sfânta Liturghie din Parcul Unirii", realizat de Laura Gafencu ♦ Impactul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în România.

Ziua (1999b, 10 mai), "Presă internațională a preluat Apelul de Pace pentru Iugoslavia" ♦ Impactul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în România

Ziua (1999c, 10 mai), "O jumătate de milion de credincioși au participat la Misa Catolică din Parcul Izvor" realizat de Mara Teodora Banica, Monica Bica ♦ Impactul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în România.

Ziua (1999, 11 mai), "Biserica ridică nivelul politic", realizat de Adrian Patrușcă ♦ Impactul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în România.

Ziua (1999, 12 mai), "Războiul aduce pacea între biserici" ♦ Impactul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în România.

Radio Maria (2009, 8 aprilie), "Vizita papei Ioan Paul al II-lea în România rămâne o vizită istorică ce a deschis posibilitatea și altor vizite pentru viitor" ♦ Interviul radiofonic cu Emil Constantinescu, fostul președinte al României (1996-2000), realizat de către Claudiu Ardelean ♦ http://www.radiomaria.ro/news_102_ro.php

5/01/2009 (actualizat 7:00)

Jurnalul Național (2009, 5 ianuarie), "Întâlnire istorică în 1989: Preafericitul Teoctist – Papa Ioan Paul al II-lea", Daniela Cârlea Șotică. ♦ Impactul vizitei Patriarhului Teoctist la Vatican în 1989.

La Repubblica (1996, 29 noiembrie), „Un veto ortodox pentru papă la Moscova“, Enrico Franceschini, p. 19

Adevărul (2002, 8 octombrie), *Preafericitul Teoctist a vorbit în Piața San Pietro în fața a peste 300.000 de pelerini* ♦ Impactul vizitei Patriarhului Teoctist la Vatican în 2002

Ziua (2002, 8 octombrie), *Papa l-a prezentat pe Patriarhul Teoctist pelerinilor din întreaga lume*, corespondența din Roma, de la Gabriela Bogdan și Radu Bogdan ♦ Impactul vizitei Patriarhului Teoctist la Vatican în 2002

Romana – Bulletin of the Prelature of the Holy Cross and Opus Dei (Romania – BPHCOP) (2002), *October 7. Audience with the Holy Father and Mass of Thanksgiving*, nr.35, Julie – Decembrie, p. 208.

Opus Dei Information Office (2002, 8 octombrie), *Canonization of Josemaría Escrivá and Mass of Thanksgiving*, <http://www.opusdei.us/art.php?p=4684>

Cotidianul (1992, 21 februarie), nr. 200, anchetă realizată de Ilinca Cioculescu și Mihnea Vasiliu, Prezentarea evenimentelor anului 1990

România Liberă (1989, 31 decembrie), *Fără isme și fără partid*, Interviul cu Silviu Brucan prin care este anunțată intenția FSN de a se transforma în partid și de a candida în alegeri.

Ziua (1998, noiembrie) “*Liga Studenților – cronologie*”, ediție specială

Ziua (1998, 20 iunie), “*Mesajul Pieței Universității rămâne actual*” ♦ Extras din emisiunea “Față în față”, TVR, discuție între Vartan Arachelian, Sorin Roșca Stănescu și Marian Munteanu.

Revista 22 (1990, 29 iunie), “*Nu poate fi decât o înscenare*”, nr.24, p.13 ♦ Interviu cu maria Munteanu, mama lui Marian Munteanu, consemnat de Andreea Pora

Anania, Valeriu (2008). *Memorii*, Ed. Polirom, Iași.

Bănică, Mirel (2007). *Biserica Ortodoxă Română: stat și societate în anii '30*, Ed. Polirom, Iași.

Berdiaev, Nicolai (1999). *Originile și sensul comunismului rus*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca.

Boldea, Iulian; Cistelean, Al.; Moraru, Cornel; Podoabă, Virgil (coord.) (1999). *Un destin istoric: Biserica Română Unită*, Ed. Arhipelag, Târgu Mureș.

Bulgakov, Serghei (1997). *Ortodoxia*, Ed. Paideia, București.

Caravia, Paul; Constantinescu, Virgil; Stănescu, Flori (1998). *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București.

Cesereanu, Ruxandra (2006). *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Ed. Polirom, Iași.

Courtois, Stéphane (coord.) (2008). *Dicționarul comunismului*, Ed. Polirom, București.

Dobre, Florica; Duțu, Alesandru (2000). *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupației sovietice în România, Vol. I 1944-1946*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București.

Dungaciu, Dan (2009). *Cine suntem noi? Cronici de la Est la Vest*, Ed. Cartier, Chișinău.

Enache, George (2005). *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, Ed. Nemira, București.

Gillet, Olivier (2001). *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, Ed. Compania, București.

Ionescu, Nae (f.a.). *Îndreptar ortodox*, Criterion Publishing, Norcross, USA.

Păcurariu, Mircea (2006). *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București.

Petcu, Adrian Nicolae (coord.) (2005). *Partidul, Securitatea și Cultele*, Ed. Nemira, București.